

თედო დუნდუა, აკაკი ჩიქობავა
Tedo Dundua, Akaki Chikobava

დასავლეთ საქართველოს ჰეგემონი
ლაზთა მეფე პაკორი

**Pacorus, the Lazi King, Who Was Overlord of
Colchis/Western Georgia**

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი, 2013
Meridian Publishers
Tbilisi, 2013

დასავლეთ საქართველოს პეგემონი
ლაზთა მეფე პაკორი

ტექნიკური რედაქტორი
ალექსანდრე ბოშიშვილი

ჩვენი კვლევის საგანი ერთი ვერცხლის თასია, უფრო სწორედ, ამ თასზე დატანილი ბერძნული წარწერა. კონკრეტული თასის შესახებ ინფორმაცია და კომენტარები დაიბეჭდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის არქეოლოგიის ინსტიტუტის ჟურნალში – ინტერდისციპლინარული არქეოლოგია. იხ. А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура – новый источник по ранней истории Кавказа. ინტერდისციპლინარული არქეოლოგია. II. თბილისი. 2013, გვ. 45-67.

2005 წელს გაგრის რ-ნის სოფ. აჩმარდის ანტიკურ სამაროვანზე გათხრილი №5 მდიდრული სამარხის ინვენტარში ვერცხლის თასიც ერია შემდეგი ბერძნული წარწერით: Ἐγὼ Πάκουρος ὁ βασιλεὺς τοῖς ἀ/μυοῖς ἔδωκα – Я, царь Пакур, овцам (своим) дал. პალეოგრაფიულად წარწერა თარიღდება მხოლოდ ზოგადად, I ს. - IV ს-ის დასაწყისით.¹

სახელის წარმომავლობა სპარსულია შე-

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2013

© თედო დუნდუა, 2013

ISBN 978-9941-10-718-4

¹ А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура – новый источник по ранней истории Кавказа. ინტერდისციპლინარული არქეოლოგია. II. თბილისი. 2013, გვ. 55-56.

მდეგი ბერძნული ვარიანტებით: Πάχορις, Παχοῦρις და Βαχοῦρις; ფორმულაც აღმოსავლურია: მეფე მწყემსია, ქვეშევრდომნი კი – ცხვრები.² სპარსული წარმომავლობის ეს სახელი ძირითადად პართიის, არმენიის და იბერიის მეფეებს ერქვათ.

აღნიშნული წარწერის წამკითხავი ა. ვინოგრადოვი, გამორიცხვის მეთოდის გამოყენებით, თვლის, რომ აქ მოხსენიებული Πάχορις ან დიდი არმენიის ბასილევსი პაკორია (161 - 163 წწ.), ან – „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ბაკური³, იბერიის მეფე⁴; მისი ზეობა ახ.წ. III ს. ბოლოზე (?) მოდის.⁵ «Очевидно, что речь не идет о вассальном подчинении территории Ачмарды ни иберийскому, ни армянскому царю: согласно Арриану и другим источникам, во II-IV вв. северо-запад Абхазии не подчинялся ни тому, ни другому. Нельзя, впрочем, исключать, что надпись на кувшине принадлежит неизвестному по другим источникам царю Колхиды-Лазики, от которой апсилы и абасги периодически находились в

² А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура . . . , გვ. 56.

³ მოქცევაჲ ქართლისაჲ. შატბერდის კრებული. გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა. თბ. 1979, გვ. 321.

⁴ А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура . . . , გვ. 57-58.

⁵ T. Dundua. Georgia within the European Integration. Part 3. Byzantines and the Georgians. Tb. 2013, გვ. 8-9.

вассальной зависимости».⁶

მოტანილი ციტატის ბოლო წინადადება ჭეშმარიტებასთან, ნაწილობრივ, ახლოსაა, მაგრამ: 1. პაკურ/პაკორი ლაზების არა ჰიპოთეტური, არამედ რეალური, ნარატივით დადასტურებული, ბასილევსია ანტონინუს პიუსის დროს, ამაზე დაწვრილებით ქვემოთ; 2. აბასკები და აფსილები ლაზთა მეფის არა ექსტენსიური, არამედ პერმანენტული ვასალები იყვნენ⁷; 3. II ს-ში გაგრის რ-ნში სულ სხვა კლანები სახლობდნენ, ამაზეც დაწვრილებით ქვემოთ; 4. პაკურ/პაკორმა საფუძველი ჩაუყარა ლაზიკის ცენტრალიზებული სამეფოს არსებობას (III ს.).⁸

ახლა, უფრო დეტალურად ყოველივე ამის შესახებ.

იულიუს კაპიტოლინი ანტონინუს პიუსის ცხოვრების აღწერილობაში დასძენს: “Pharasma-nes rex ad eum Romam venit plusque illi quam Hadriano detulit. Pacorum regem Laziis dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis litteris reppulit . . .” (IX)⁹ (. . . მან ლაზებს მეფედ პაკორი მისცა .

⁶ А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура . . . , გვ. 58.

⁷ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. I თბ. 1970, გვ. 555-558.

⁸ თ. დუნდუა. ქართული ეთნოკულტურული ევოლუცია და დასავლეთი ნუმისმატიკური მასალების მიხედვით. თბ. 1997, გვ. 116-117.

⁹ The Scriptorum Historiae Augustae. With an English Translation by David Magie. Vol. I. Harvard University Press. Cambridge,

.). ე.ი. პაკორ/პაკურ/ბაკური, ლაზთა მეფე II ს. შუა ხანებისთვის, მდ. ბზიფის დასავლეთით მცხოვრებ თავის „ცხვრებს“/ქვეშევრდომებს ვერცხლის თასს უგზავნის.

ვინ იყვნენ ისინი?

დასავლეთ საქართველოში ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე დაწეული მთიელთა ჩამოსახლება-receptio ადგილობრივი მმართველი კლასის გაძლიერებას ემსახურებოდა მიზნად; ეს კი აუცილებელი იყო იმ კონსტიტუციური ნორმის დაფუძნებისთვის, რასაც ბატონყმური რიგი, ანუ გარეეკონომიკური იძულება ჰქვია.¹⁰

ახ. წ. I ს-ის 70-იან წლებში ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთში ასეთი ვითარებაა: კვლავ ჩრდილო-დასავლეთის მიმართულებით, ჯერ აფსილები სახლობენ, შემდეგ რომაული სიმაგრე სებასტოპოლისია (castellum Sebastopolis), შემდეგ – სანიკები, შემდეგ – ჰენიოსები (Plin. NH. VI. 14) (ტაბ. I).¹¹

Massachusetts. London, England. First published 1921. Reprinted 1930, 1953, 1960, 1967, 1979, 1991, გვ. 122.

¹⁰ თ. დუნდუა. ქართული ეთნოკულტურული ევოლუცია და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, გვ. 115-118; თ. დუნდუა, ნ. სილაგაძე. საქართველოს ისტორია: თემატური თუ ქრონოლოგიური პრინციპი? თბ. 2000, გვ. 55.

¹¹ გაიუს პლინიუს სეკუნდუსი. ბუნების ისტორია. ანტიკური კავკასია. ენციკლოპედია. ტ. I. წყაროები. თბ. 2010, გვ. 499-500.

131 წლისთვის დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკური რუკა ასეთია: ჭოროხიდან, ჩრდილოეთის მიმართულებით (რომაული ლიმესის მიღმა), ჯერ ლაზები ცხოვრობდნენ, მათი მეფე მალასაა; შემდეგ – აფსილები, მათი მეფე იულიანეა; შემდეგ – აბასკები, მათი მეფე რესმაგაა; შემდეგ – სანიკები, მათი მეფე სპადაგაა. ახლა სწორედ ეს სანიკები სახლობენ სებასტოპოლისის გარშემო (Arr. Periplus. 11)¹², და ვრცელდებიან თანამ. სოჭამდე (Arr. Periplus. 18) (ტაბ. II).¹³

ახ. წ. II ს. შუა ხანებისთვის კოლხეთის ზღვისპირა ზოლში (რომაული ლიმესის მიღმა) მხოლოდ ლაზები იხსენიებიან (Ptol. Geogr. V. IX. 5). ე.ი. ზღვისპირეთი პოლიტიკურად უკვე ინტეგრირებულია ლაზთა ჰეგემონიით, და ამ ეთნონიმმა სხვა სახელები გადაფარა. ლაზების აღმოსავლეთით, ჰინტერლანდში, მანრალეები/მარგალეები ცხოვრობენ (ტაბ. III).¹⁴

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ლაზთა მეფე პა-

¹² ფლავეიუს არიანე. მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო. თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა ნ. კეჭაღმაძისა. თბ. 1961, გვ. 42-43.

¹³ ფლავეიუს არიანე. მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, გვ. 48.

¹⁴ კლავდიოს პტოლემეისი. გეოგრაფიული სახელმძღვანელო. ანტიკური კავკასია. ტ. I, გვ. 356დ.

კორ/პაკური თასს თავის სანიგ ქვეშევრდომს უგზავნის, და რომ სულ მალე, თუ უკვე არა, ეს უკანასკნელი ტერმინი ავტონომიური სოციალური კონტრაქტის ინდიკატორი აღარ იქნება, არამედ – ლაზთა ზღვისპირა სამეფოში შემავალი კონკრეტული „საერისთავოს“ ნომინალის ძირი. კიდევ ნახევარი საუკუნე გაივლის, და ლაზთა სამეფო მთელ დასავლეთ საქართველოს მოიცავს.

კიდევ ერთი საკითხი – რომაელთა კლიენტი პაკორ/პაკური სპარსულ სახელს ატარებს. რატომ? სპარსული სახელები ლაზთა ზედაფენამ, ალბათ, მაშინ შეითვისა, როდესაც სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მეგრულ-ჭანური მოსახლეობა აქემენიდურ იმპერიაში (XIX სატრაპია) შედიოდა (Herod. III. 94).

Pacorus, the Lazi King, Who Was Overlord of Colchis/Western Georgia

We are focused on the silver cup from Gagra district (Abkhazia, Georgia) with the Greek inscription, found in 2005 by the Russian archaeologists and published as A. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура – новый источник по ранней истории Кавказа. *Interdisciplinary Archaeology*. II. Tbilisi. 2013, pp. 45-67.

Burial №5 from Antique necropolis in Achmarda (Gagra district) shows rich inventory including the silver cup with the Greek inscription as follows: Ἐγὼ Πάκουρος ὁ βασιλεὺς τοῖς ἀμνοῖς ἔδωκα – I, Pacuros, the king, gave to (my) sheep. Palaeographic analysis renders only general date, the 1st c. A.D. - beginning of the 4th c. A.D.¹

Originally the Persian name, it has the following Greek forms: Πάκουρος, Πακούριος and Βακούριος; formula applied here is also very Oriental in essence, king is a shepherd, his subjects – the sheep.² The name was popular among the Parthian, Armenian and Iberian (East Georgian) kings.

¹ A. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура – новый источник по ранней истории Кавказа. *Interdisciplinary Archaeology*. II. Tbilisi. 2013, pp. 55-56.

² A. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура . . . , p. 56.

Russian savant A. Vinogradov who dealt with the inscription, excluding the possibilities, thought of Pacuros as Armenian king Pacorus (161 - 163) or the Iberian king Bacur (towards the end of the 3rd c. A.D. (?), from the Pharnavazid dynasty), mentioned in Georgian record “Moktsevai Kartlisai” (Conversion of Kartli).³ Still, he denies the possibilities of vassal subordination of those living at Achmarda to either Armenian, or Iberian king because nobody narrates about this status of Northwestern part of Colchis. He even admits that Pacuros could have been Lazi (West Georgian) king, unknown from the records. Indeed, he states, the Apsils and the Abasgs (they started their movement from the Caucasian mountains towards Colchis in the 1st c. A.D. and settled on the territory of modern Abkhazia) were sometimes subjugated to the Lazi kings.⁴

For Pacuros being the Lazi king is not a possibility, but – reality. He is mentioned in records in the times of Antoninus Pius (will be discussed later), while Apsils and Abasgs were permanent subjects of the Lazi kings.⁵ And moreover, as we shall see further,

³ Conversion of Kartli (Moktsevai Kartlisai) (in Georg.). Selected Tales from Shatberdi Monastery. Edit. B. Gigineishvili and E. Giunashvili. Tbilisi. 1979, p. 321; А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура . . . , p. 57-58; T. Dundua. Georgia within the European Integration. Part 3. Byzantines and the Georgians. Tbilisi. 2013, pp. 8-9.

⁴ А. Ю. Виноградов. Кувшин царя Бакура . . . , p. 58

⁵ Studies in History of Georgia (in Georg.). v. I. Tbilisi. 1970, pp. 555-

there were no Apsils and Abasgs at all living in Gagra district in the 2nd c. A.D. Also, Pacuros/Pacorus seems to have paved the way for formation of Lazica, centralized Western Georgian kingdom comprising the whole Colchis, in the 3rd c. A.D.⁶

This is briefly, now, in details.

Iulius Capitolinus narrates about Antoninus Pius: “*Pharasmanes rex ad eum Romam venit plusque illi quam Hadriano detulit. Pacorum regem Lazii dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis litteris reppulit . . .*” (IX)⁷ (. . . He gave Pacorus to the Lazi as a king . . .). That simply means as follows: Pacuros/Pacorus, the Lazi king towards the midst of the 2nd c. A.D., sends silver cup to his “sheep”/subjects living westwards from the river Bzipsi.

Who are they?

Many mountaineer clans moved down to Colchis on the verge of the 1st c. B.C. - 1st c. A.D. either from the South (from the neighbouring places of Trapezus), or – from the North. Actually, those from the South spoke the same Mingrelian (West Georgian) language as the

558.

⁶ T. Dundua. Georgian Ethnocultural Evolution and the West According to the Numismatic Material (the 6th c. B.C. - 1453) (in Georg. with Engl. Summary). Tbilisi. 1997, pp. 116-117.

⁷ The Scriptores Historiae Augustae. With an English Translation by David Magie. Vol. I. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. London, England. First published 1921. Reprinted 1930, 1953, 1960, 1967, 1979, 1991, p. 122.

Colchians did. So, no cultural changes took place, and those too who came from the North, soon made their Abkhazian language a family language having Mingrelian as social one. Notwithstanding the fact that their movement was linked up with the decline of city-life, and economics, still this social influx was needed to strengthen the local upper classes to the level that they could exercise the changes into constitution – introduction of forced labour, Feudalism was on agenda.⁸

Towards the 70s of the 1st c. A.D. North West Colchis had political picture as follows: there was the Roman *castellum Sebastopolis* (Modern Sokhumi) situated to the North-West from dwelling place of the Apsils, and after Sebastopolis we have two more Mingrelian speaking social contracts up there, the Saniks and the Heniokhs (Plin. NH. VI.14) (Pl. I).

Beyond the Roman limes, close to the sea, the following political units existed in Western Georgia towards 131: general direction is that to the North from mouth of the river Chorokhi, near modern Georgian-Turkish border; the list is headed by the Lazi with their king Malassas, next come the Apsils and their king Iulianos, then – the Abasks and their king Resmagas, finally, the Sanigs and their king Spadagas. The Sanigs

⁸ T. Dundua. Georgian Ethnocultural Evolution and the West According to the Numismatic Material, pp. 115-118; T. Dundua, N. Silagadze. History of Georgia: Chronological or Thematical Concept? (in Georg.). Tb. 2000, p. 55.

lived around Sebastopolis (Arr. Periplus. 11), and further, till modern Sochi (Arr. Periplus. 18), now in Russian Federation (Pl. II).

And we have amazing picture already for the midst of the same century: now only Lazi happen to live beyond the Roman limes at the Eastern Black Sea littoral (Ptol. Geogr. V. IX. 5). This could mean only one thing – Lazi coastal kingdom is already present, with other political terms/names having been disappeared in favour of Lazi. The Manrals/Margals (Mingrelians) dwelt in deep hinterland towards the East (Pl. III).

So, Pacuros/Pacoros, the Lazi king, sends silver cup either to his vassal, the Sanig, or, simply, to his subject living in “dukedom of Sanigia”. It will take half century more and this kingdom will already include the whole Western Georgia.

Apparently the Roman client, Pacuros/Pacoros still has the Persian name, generally adopted by the Lazi aristocracy while their mountains over Trapezus being subjugated to the Achaemenid rule (the 19th satrapy.) in the remote past (Herod. III. 94).

Plate I

Plate II

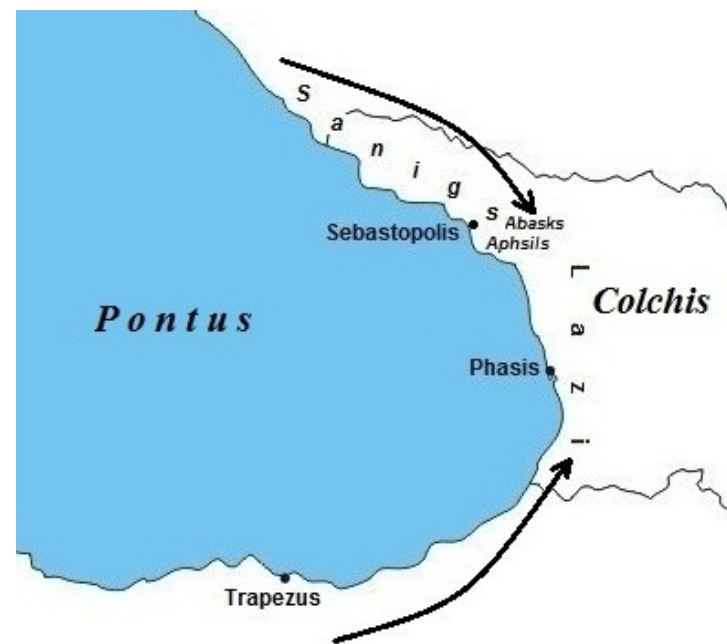
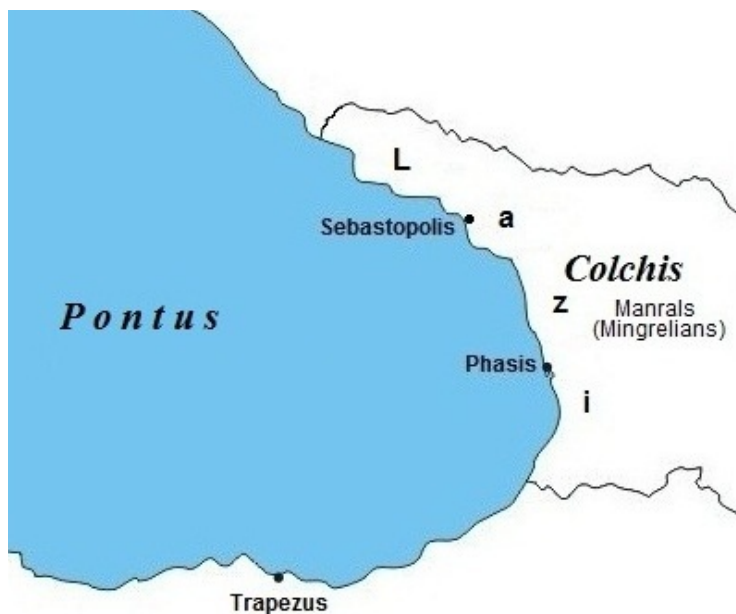

Plate III

გამომცემლობა „მერიდიანი“
აღ. ყაზბეგის გამზ. №45
e-mail: info@meridianpub.com. ტელ. 239-15-22